

**Rendi országgyűlés – polgári parlament.
Érdekképviselés és törvényhozás Magyarországon
a 15. századtól 1918-ig**

**Rendi országgyűlés – polgári parlament.
Érdekképviselés és törvényhozás Magyarországon
a 15. századtól 1918-ig**

Szerkesztette:

Dobszay Tamás – H. Németh István – Pap József – Szijártó M. István

**MAGYAR NEMZETI
LEVÉLTÁR**

ESZTERHÁZY KÁROLY EGYETEM

Magyar Nemzeti Levéltár – Eszterházy Károly Egyetem
Budapest – Eger
2020

Készült a Magyar Nemzeti Levéltár által elnyert NKFI K 116166 kutatási projekt („A magyarországi rendiség politikai kultúrája, 1526–1848”), illetve az Eszterházy Károly Egyetem által elnyert K 112429 kutatási projekt („A dualizmus kori magyar országgyűlések tagjainak feltárása és társadalomtörténeti elemzése”) támogatásával

A borító előlapján a pozsonyi Magyar Kamara, majd később a magyar országgyűlés helyszínéül szolgáló épület, illetve a budapesti Országház (1903), a hátlapon A. J. Groitsch a Karok és Rendek 1836. évi pozsonyi üléséről készített rézmetszete látható.

© A szerzők, 2020

© Magyar Nemzeti Levéltár, 2020

© Eszterházy Károly Egyetem, 2020

ISBN 978-963-631-283-1

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás, a rádió- és a televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes tanulmányokat illetően is

Kiadja a Magyar Nemzeti Levéltár és az Eszterházy Károly Egyetem

Felelős kiadó: Szabó Csaba és Pajtkókné Tari Ilona (rektori jogkörben eljáró rektorhelyettes)

Nyomdai előkészítés: Máté István

Borító: Nagy Attila

Tördelés: Molnár Gergely

Nyomdai munka: Pátria Nyomda Zrt., Budapest

Felelős vezető: Orgován Katalin vezérigazgató

Tartalomjegyzék

A KORAI RENDISÉGTŐL A HABSBERG MONARCHIA LEGERŐSEBB RENDI ÁLLAMÁIG (14–17. SZÁZAD)	7
<i>C. Tóth Norbert:</i> A „korai rendiség” és a „rendi állam” között – országgyűlések 1301–1440 között. Vázlat	9
<i>Mikó Gábor:</i> A Quadripartitum kéziratairól	25
<i>Dominkovits Péter:</i> A nyugat-dunántúli vármegyék országgyűlési követei Győr, Sopron, Vas, Zala megyék példáján	51
<i>Guszarova Tatiana:</i> A 17. századi országgyűlési naplók és a szerzőik	57
<i>Kádár Zsófia:</i> Szerzetesrendek a 17. század századi magyar országgyűléseken	67
<i>H. Németh István:</i> Egy korszakváltás városi követei, 1681–1741	81
<i>Szirtes Zsófia:</i> Brassói követek országgyűlési részvétele az erdélyi Habsburg-uralom kezdetén, 1690–1711	97
A 18. SZÁZADI DIÉTÁK TÁRSADALOMÉS KULTÚRTÖRTÉNETI MEGKÖZELÍTÉSÉBEN	117
<i>Nagy János:</i> A 18. századi diéták társadalom- és kultúrtörténeti megközelítésben A vármegyei követek „csendes forradalma”. Viták az 1751. évi országgyűlésen	119
<i>Horváth Gyula Csaba:</i> A 18. századi vármegyei követek rokoni kapcsolathálója	137
<i>Sebők Richárd:</i> Az 1722–1792 közötti országgyűléseken részt vevő és részt nem vevő érseki ülnökök és királyi ülnökök prozopográfiai elemzése	157
<i>Hende Fanni:</i> Ceremóniák a 18. század első felének országgyűlésein	195
<i>Vajnági Márta:</i> A magyar rendek az 1792-es koronázáson	209
<i>M. Varga Benedek:</i> „Domina et Rex”: Mária Terézia és a nőuralom problémája a 18. századi Magyarországon	231
<i>Maczák Ibohya:</i> Egy országgyűlés – két hitszónok Hunyadi Szabó Ferenc és Tormási János tevékenysége az 1790-91. évi diétán	255
<i>Hönich Henrik:</i> Latin vagy magyar? A nyelvkérdés a diéta előtt 1790–91-ben	273

TÁRSADALMI CSOPORTOK, RENDI „FRAKCIÓK”	
A REFORMORSZÁGGYŰLÉSEKEN	295
<i>Czinege Szilvia:</i> Apponyi György gróf a reformkori országgyűléseken.....	297
<i>Melkovics Tamás:</i> Az 1839–40-es diéta főrendi ellenzékének csoportprofilja.....	323
<i>Völgyesi Orsolya:</i> A Királyi Tábla tagjai az 1832–36. évi országgyűlésen.....	345
<i>Czöcb Gábor:</i> Az 1843/44. évi városi reform Kassa szemszögéből.....	365
<i>Zakar Péter:</i> Hám János felszólalása a vegyes házasságokról folytatott országgyűlési vitában (1843).....	391
<i>Miru György:</i> Alkotmányos viták az első népképviselői országgyűlésen.....	407
A DUALIZMUS KORÁNAK ORSZÁGGYŰLÉSEI	423
<i>Pap József:</i> „Madarász apó és a többiek” Az országgyűlési képviselők fluktuációja a dualizmus korában.....	425
<i>Pál Judit – Vlad Popovici:</i> A dualizmus kori parlamenti elit generációs vizsgálata.....	451
<i>Ballabás Dániel:</i> „De kérdem ... vajjon oly könnyű-e akkora vagyont szerezni, a mely után — a földbirtokot értve — háromezer forint adót kell fizetni?” A főrendiházi cenzushoz szükséges földingatlan nagysága	471
<i>Tóth-Barbalics Veronika:</i> A főrendiház bizottságai a dualizmus korában.....	487
<i>Gerhard Péter:</i> Fővárosi érdekképviselő a korai dualizmus országgyűlésein.....	503
<i>Szendrei Ákos:</i> Partiumi városok (Arad, Debrecen, Nagyvárad és Szatmárnémeti) parlamenti képviselője a 19. század második felében. Adatok, kutatási lehetőségek és módszerek	527
<i>Matolcsi Réka:</i> „Izé úr” és a jó modor. A parlamenti illem megsértésének változatai a dualizmus korában.....	541
Források.....	563
Kiadott, nyomtatott források.....	571
Hivatkozott irodalom.....	583

**A korai rendiségtől a Habsburg Monarchia
legerősebb rendi államáig (14–17. század)**

C. Tóth Norbert*

A „korai rendiség” és a „rendi állam” között – országgyűlések 1301–1440 között Vázlat

Az országgyűlés szó hallatán minden középkor iránt érdeklődőnek a rendek, illetve rendiség, az utóbbi nyomán egyfelől a „korai rendiség”, másfelől pedig a Hunyadiak alatti „rendi állam” jut eszébe. A kettő közötti majdnem százötven évet az erős királyi hatalom időszakaként, illetve a rendiség „búvópatak”-szerű lappangásaként jellemzi a szakirodalom. E szerint ugyanis az országgyűlések számával fordítottan arányos a királyi hatalom milyensége. Ha egy király uralkodása alatt kevés országgyűlést hívtak össze, akkor erős uralkodónak számít, ha sokat, akkor értelemszerűen gyenge királynak szokás gondolni. Erős királyok voltak az Anjouk, különösen Nagy Lajos, illetve Zsigmond király 1404 után, mivel alig néhány országgyűlést tartottak. Vajon miért gondoljuk, hogy az országgyűlések megtartása bármit is elárul a királyi hatalomról, miért teszünk egyenlőséjelet a sok és/vagy rendszeres országgyűlések és a királyi hatalom gyengesége közé?

A késő középkori országgyűléseink tekintetében az alapvetést Mályusz Elemér az 1440 utáni rendi államról szóló tanulmányában fogalmazta meg, amit azzal alapozott meg, hogy „a Corpus iuris-ba bekerült Zsigmond-féle decretumoknak a többsége sem országgyűlésen került kiadásra, hanem a királyi tanács határozatából”.¹ A változás 1439/1440-ben történt, amikortól „a fontosabb elvi döntéseknek, amelyek a nemzet sorsát befolyásolják, az országgyűlés a színtere”.² Ugyanakkor a Hunyadi János nevével fémjelzett korszakban „a polgárságnak számottevő befolyása nem volt a határozataikra és a köznemesség az egyetlen tényező, amely a nagybirtok urai mellett szóhoz jutott”.³ Mindebből aztán Mályusz levonta azt a felettébb hamis következtetést, hogy „az országgyűlések ily módon nem a rendek, hanem egyedül a közne-

* A szerző a Magyar Tudományos Akadémia–Hadtörténeti Intézet és Múzeum–Szegedi Tudományegyetem–Magyar Nemzeti Levéltár Magyar Medievisztikai Kutatócsoportjának tudományos főmunkatársa.

¹ Mályusz 1957: 79.

² Mályusz 1957: 79.

³ Mályusz 1957: 79.

messég érdekeiért vívott harcoknak a színtere, jelentőségüket is, úgy véljük, elég az utóbbiakkal kapcsolatban körvonalazni”.⁴

A kitűnően megírt és látszólag jól adatolt megállapításait azután, hogy csak egy-két nevet említsek, Fügedi Erik,⁵ Engel Pál minden további kétely nélkül átvette, sőt továbbfejlesztette. Engel Pál például eljutott odáig, hogy véleménye szerint az 1526. augusztus 29-i mohácsi vereséggel végződő korszakban Magyarországot – csakúgy, mint Lengyelországot – „a nemesi rend uralomra jutása tette tönkre”.⁶ Mályusz Elemér elméletével azonban semmi dolgunk nem lesz a következőkben, mivel egyfelől megállapításai a korábbi időszakra nem relevánsak, másfelől az általa vizsgált korszak esetében pedig éppen ő gondoskodott arról, hogy kritika nélkül nem fogadhatjuk el egyetlen állítását sem, mert – mint írta – „[a]z országgyűlési felszólítások, akár a királyok vagy kormányzó, akár az országnagyok bocsátották ki azokat, azt a benyomást keltik a mai olvasóban, mintha a nemesség otthon megyéjében várakozott volna, amikor keresik fel a hírnökök s csak ha kezébe vette a meghívókat, gondolt a közügyekre. Be kell vallanunk, bármily gondos, figyelmes vizsgálat alá vegyük is a felhívásokat, ezek betűi mást, többet nem árulnak el. A nemesség ily várakozó magatartása azonban, amelyből csak időnkint zökkenne ki, amikor cselekvésre kap felszólítást, semmiképpen sem egyeztethető össze azzal a feltevésünkkel, hogy az államéletben aktív tényezővé válását saját elhatározásának köszönhette. Mint oly sokszor, ebben az esetben sem a betűszerinti értelem azonos a valósággal”.⁷ Mályusz elméletével, mivel koncepcióját nem a forrásokból leszűrhető eredmények alapján, hanem éppen fordítva, az elmélethez keresett adatokból, mondhatni „forráshajlító” tevékenysége révén alkotta meg, további alapkutatások hiányában egyelőre nem foglalkozunk.

Térjünk tehát vissza a már említett alapvető kérdéshez, hogy miért gondoljuk azt, hogy az országgyűlések száma és a királyi hatalom között fordított arányosság figyelhető meg? Vagy másképpen fogalmazva, jellemezhető-e az országgyűlések gyakoriságával a királyi hatalom erőssége vagy éppen gyengesége? I. Károly országlását többek között azért is szoktuk az erős királyi hatalom példajaként állítani, mert az ún. kiskirályok legyőzése (1321) után nem tartott több országgyűlést. Minderre természetesen egy meglehetősen szubjektív forrás, a magyar főpapoknak a pápához 1338 szeptembere előtt írt panaszának egyetlen mondatát – „a király trónra lépése óta a főpapokat, főurakat és nemeseket pedig, az ország jogai és szabadságai sé-

⁴ Mályusz 1957: 79.

⁵ Fügedi 1986: 255–363.

⁶ Engel 2001: 307.

⁷ Mályusz 1957: 531.

A „korai rendiség” és a „rendi állam” között – országgyűlések 1301–1440 között.

relmére, az ország és a rendek nagy kárára a szokott gyűlések tartásától eltiltotta”⁸ – szokás idézni. A levél teljes szövegének elolvasása alapján azonban talán joggal gyanakodhatunk arra, hogy a püspököknek a legkevésbé éppen az országgyűlések meg nem tartásával volt gondja, e panaszt ugyanis megelőzi további nyolc – a jelek szerint – nagyobb problémát okozó ügy: 1) főpapi hagyatékok király általi lefoglalása (*ius spolii*), a rokonságuk kizárása az öröklésből; 2) az egyházi javak és jövedelmek lefoglalása üresedés idején; 3) a *simonia* (a király embere pénzért vezeti be az egyháziakat a javadalmakba); 4) immár huszonhárom éve nem volt kánoni választás, a király erőszakkal nevez ki egyháziakat; 5) a kegyúri jogot folyton eladományozza; 6) az egyháziak, püspököktől a szerzetesrendekig kötelesek évente hadba szállni; 7) új-évi ajándékot kell fizetniük a királynak és 8) a bírásokban nem veszik figyelembe jogaikat. A panaszáradat 10. pontja szerint pedig az uralkodó az árvák, özvegyek, stb. ügyében sem hallgatja meg szavukat.⁹ A panasszal szemben ugyanakkor bizonyos adataink arra mutatnak, hogy a főpapok levelükben nem a teljes igazságot fejtették ki, az év márciusában ugyanis a jelek szerint volt országgyűlés vagy legalábbis terveztek megtartását.¹⁰ Egy biztos, az országnagyok, jelen esetben a főpapok nagyon is számon tartották ez irányú jogaikat.

A panaszlevél fényében (azaz, ha a király valóban eltiltotta volna az országgyűlések megrendezését) korántsem tűnik lehetetlennek az, hogy Lajos király trónra lépésével csupán helyreállt a régi rend: ahogyan Károly uralkodása első felében, úgy 1342-től is rendszeresen tartottak országgyűléseket. Rögtön az elsőt a király koronázásakor! Az okleveles és elbeszélő adatok egybehangzó tanúsága szerint ugyanis Lajos koronázása „a főemberek, előkelők, bárók, lovagok és Magyarország nemesei közössége egységes akaratából”,¹¹ illetve „a bárók, főpapok és az ország nemesei egyhangú óhajából”¹² ment végbe. Ugyanezt hangsúlyozza Lajos király Telegdi Csa-

⁸ Kristó–Makk (szerk.) 1988: 188. „*prelati eciam et principibus ac regnicolis contra jura et libertates regni inhibuit generalia consilia et parlamenta alias consveta, in ipsius regni et regnicolarum magnum cum prejudicio detrimentum*” (Fraknoi 1899: 3., Anjou-kori oklevéltár XXII. 458. sz.). Minderre lásd még Zsoldos Attilának a kéziratot lezárása után megjelent tanulmányát: Zsoldos 2018.

⁹ Uo.

¹⁰ Bónis–Bácskai 1976: 96–102. – 1337-ben egy pert erre az országgyűlésre tesznek át (Anjou-kori oklevéltár XXI. 447. sz.). Az 1270 és 1342 közötti ország(os)gyűlésekre lásd Spekner 2015: 69–109., passim; Zsoldos 2013: 216–218.; Skorka 2016: 192–193. – Listájukat lásd a Függelékben.

¹¹ Kristó 2000: 11. „*magnatum, procerum, baronum, militum ac communitatis nobilium regni Hungarie voluntate unanimi*” (Galántai–Kristó 1985 (szerk.): 161., 14–15. sor).

¹² „*de prelatorum, baronum et nobilium regni unanimi et concordii voto*” – az adatokat lásd Piti 2007: 130–131. A koronázás jogosságára vonatkozó formula egyébként érdemes lenne legalább

nád esztergomi érsek számára 1343. április 27-én kiállított adománylevele is: e szerint az érsek érdemei elismerése fejében, amelyeket többek között „Csanád általi, a főpapok, bárók, előkelők és az országglakosok jóváhagyásával és akaratából történő megkoronázásában és trónra emelésében teljesített”,¹³ kapta az adománylevélben leírt birtokot. Jóllehet forrásaink némi költői túlzással is írják le az eseményt, mindegyik tartalmazza azt a kifejezést (*communitas nobilium regni, nobiles regni, regnicole*), amely alapján – noha szokás a források sztereotip fordulatának tekinteni¹⁴ – nem lehetnek kétségeink afelől, hogy I. Lajos koronázásakor elvárható és megszokott módon országgyűlést tartottak. Az „összejövetelnek” egyetlen, a forrásokban is említett „napirendi” pontja Lajos megkoronázása lehetett.¹⁵ (A másik, amelyet csak közvetetten tudunk igazolni, a hivatalban lévő méltóság- és tisztségviselők király általi megerősítése vagy éppen elmozdítása.¹⁶) Az eddigi szakirodalomban az erre vonatkozó források „tömege” ellenére sem merült fel, hogy az ekkor tartott országgyűlést felvegyék az ismert Anjou-kori gyűlések sorába.¹⁷ Felmerül a miért kérdése.

A felelet kiábrándítóan egyszerű: a magyar történetírás a király és a nagybirtokosok, illetve a rendek kapcsolatát egyfajta „végtelen háborúként” értelmezi, és így az országgyűlés és a rendiség fogalmak egyfajta szitokszóvá váltak. A Mályusz által leírt folyamat szerint e harcban a király változó szövetségesei (köznemesség, városok) segítségével küzd a nagybirtok, az arisztokrácia „lényegében rejlő önállósulási” törek-

két szempontból további vizsgálatokra: 1) a király milyen okból hangoztatja ilyen nyomatékosan trónjogosultságát; 2) miért csak – néhány királyi oklevéltől eltekintve – az országbíró okleveleiben tűnik fel a formula rendszeresen.

¹³ Anjou-kori oklevéltár XXVII. 210. sz. „in solemnitate coronationis et intronizationis nostrae per ipsum de beneplacito, concordi et unanimi voluntate omnium praelatorum, baronum, procerum et quorumlibet regnicolarum nostrorum laudabiliter factae exhibitas et impensa” (Blazovich–Géczi 1995: 121.).

¹⁴ Lajos 1342. júl. 21-i székesfehérvári koronázásán részt vevőkre az általános utalásokon (lásd az idézett adatokat) túl egyetlen személyről, az országbíróról mutatható ki, hogy azokban a napokban Fehérváron volt (Anjou-kori oklevéltár XXVI. 391. sz.).

¹⁵ Vö. Mátyás és II. Ulászló királyok esetével (Neumann 2008: 334–335.).

¹⁶ Vö. ennek halvány nyomával Nagymarton Pál országbíró 1343. szept. 24-i oklevelében, amelyben visszautalt az 1342. évi „királyváltásra”: „et nobis, prout sui patris sic et suo tempore honore iudicatus curie regie prefulgentibus” (MNL OL DF 248303., Anjou-kori oklevéltár XXVII. 629. sz.) 1490 szeptemberében II. Ulászló király (Bonfini 1995: 615. [IV. X. 130.]), 1527 novemberében pedig I. Ferdinánd király székesfehérvári koronázása után ugyanezt tette (vö. Velius 2013: 36.).

¹⁷ A magyar szakirodalom alapján tájékozódó külföldi történészek ugyanezt hangsúlyozzák (vö. Guenée 1985: 173.; Rady 2012: xxxiv–xxxv), noha arról tudnak, hogy a 13. század végén már tartottak országgyűléseket a Magyar Királyságban (Guenée 1985: 176.).

A „korai rendiség” és a „rendi állam” között – országgyűlések 1301–1440 között.

vései ellen,¹⁸ amelyet – Engel Pál szerint – „néha éles fegyverekkel vívnak, máskor inkább kötélhúzásra emlékeztet”, és mivel ennek megakadályozására az uralkodó és a királyi tanács gyenge volt, időről-időre az ország területi épségét fenyegette.¹⁹ A királyok (Zsigmond majd Mátyás) a köznemességet erősítve a küzdelmet egy új te-
repre, az országgyűlések elé tették át, és idővel „a tanács, a megerősödő országgyűlés mellett, elveszíti korábbi hegemóniáját s ezzel a benne csoportosuló nagybirtokosok divergáló törekvései is korlátok közé szorulnak”.²⁰ Mályusz szerint „[a] köznemes-
ség és a királyság kapcsolatát alapvetően a hatalomhoz való viszonyuk határozza meg. A király kényszerűségeiből folyomodik a nemességgel való együttműködéshez, azért, hogy régi hatalmából mentse, ami menthető”.²¹ A köznemesek országgyűlé-
si megjelenésükkel beléptek az országos ügyek intézésébe, és míg a 14. században csak familiárisként juthattak el otthonukból távoli vidékekre, tapasztalhatták meg más országrészek, illetve országok világát, addig az 1440-es évektől a vármegye kö-
veteként és pénzén járhatták be a „fél” világot, „együttesen vitatkozhatnak a «haza» sorsáról, valamennyiük közös problémáiról”.²² Mályusz e személyeket egy 1447-es oklevél alapján mutatta be és jellemezte, a felsorolt adatokból azonban pontosan az ellenkezőjére derült fény: e csoport minden tagja familiárisa volt valamelyik, a kor politikáját meghatározó nagyúrának!²³

A szakirodalom most bővebben nem részletezett álláspontja szerint tehát az 1301 és 1440 közötti időszak a következőképpen vázolható: a nagybirtokos arisztokrácia uralkodott 1301 és 1310-es évek közepe, 1382 és 1404 között, illetve 1438-tól, ennek megfelelően a királyi hatalom 1310-es évek közepétől, a kiskirályok leverésétől Lajos király haláláig, majd az 1403-as felkelés leverésétől Zsigmond király haláláig volt erős. Ennek egyenes következménye volt, legalábbis Engel Pál megállapítása szerint, hogy „Zsigmond, hű báróira és az aulára támaszkodva, lényegében ugyanolyan teljes hatalommal kormányzott 1403 után, mint annak előtte Károly vagy Nagy Lajos. Országgyűlést 1435-ig nem hívott össze, és a döntések továbbra is az udvarban születtek. A királyi tanács és az aula megtartotta kizárólagos vezető szerepét. [...] A királyi tekintély szilárdságát jellemzi, hogy 1427-ben, amikor Jolsvai nádor egyetlen fia utód nélkül halt meg, elég volt egy udvari ifjút kiküldeni a hatalmas örökség átvételére”.²⁴

¹⁸ Mályusz 1957: 61.

¹⁹ Engel 1977: 11. (az idézet), 30., 83.

²⁰ Mályusz 1957: 61.

²¹ Mályusz 1957: 541.

²² Mályusz 1957: 542.

²³ Mályusz 1957: 529–536.

²⁴ Engel 2001: 183.

(Ez azonban korábban és később sem történt máshogy!) Az eddigi irodalom szerint tehát 1342 és 1439 között országgyűléseket csak nagyon ritkán, összesen nyolc alkalommal tartottak a Magyar Királyságban: 1351. november–december 11., 1352. augusztus 20., 1384. június 22., 1385. november 8–14., 1386. augusztus 27. után, 1397. szeptember 29., 1435. február–március 8., 1439. máj. 29.²⁵ Ugyanezen logika mentén azt is állíthatnánk, hogy 1301 és 1384 között csupán egy alkalommal, 1351-ben hoztak törvényt, majd 1405 és 1435 között egyetlen dekrétumot sem alkottak. Végső soron tehát minél erősebb a királyi hatalom, annál kevesebb országgyűlés van egy országban.

A címben megbújó kérdésre, ti. voltak-e országgyűlések a két időpont között Magyarországon, természetesen igen a felelet. Ugyanakkor rengeteg nehézség van azonosításuk körül. Egyfelől a kutatás nem tart számon az 1440 előtti évekből országgyűlési meghívókat. Eddigi kutatásaim során magam is mindössze hat országgyűlési meghívót, vagy ragaszkodva szövegükhöz, tanácskozássra (általában a *tractatus* szó szerepel bennük)²⁶ hívó parancslevelet tudtam összegyűjteni. Az elsőt 1318. március 14-ről, amikor Károly király július 1-jére Rákos mezejére hívta az ország tagjait. A további ötöt Zsigmond király uralkodása idejéből, egyenletes eloszlásban 1399-ből, 1406-ból, 1418-ból, 1426-ból és 1430-ból találtam. E parancslevelek közös jellemzője, hogy a későbbi, azaz a Mátyás- vagy Jagelló-kori országgyűlési meghívókhoz képest némileg bővebb szövegezésűek, kevésbé formalizáltak. Ismerünk olyat, amely fegyveresen, illetve fegyveresekkel együtt történő megjelenésre szólít fel, de olyat is, amelyik különadók kivetése ügyében hívja össze az érdekelteket.²⁷ Jóllehet nem országgyűlési meghívó, de mindenképpen említést érdemel Zsigmond királynak 1405. november 16-i, a budai káptalanhoz szóló levele, amelyben meghívta őket Borbála királyné december 6-i székesfehérvári koronázására, és egyúttal felhívta figyelmüket, hogy ne felejtkezzenek el a koronázási ajándékról sem.²⁸

Ha van meghívó, akkor az esetek többségében kimutatható, hogy volt országgyűlés is, ám mint láttuk az előbb, ebből olyan sokkal nem rendelkezünk, így az or-

²⁵ Magyarország történeti kronológiája I. 212–213., 227–228., 235., 255., 258.

²⁶ Pl. „ad huiusmodique exercitum instaurandum salubres tractatus et colloquia feliciter celebrare, in quibus et vestram fidelitatem interesse et de eisdem notum fieri volumus. Igitur vestre fidelitati firmiter committimus et mandamus, quatenus mox visis presentibus dilatione et recusa sine omni ad Waradinum, personaliter ubi et nos pro faciendis et celebrandis ipsis tractatibus et colloquiis deo duce brevissime constituemur, ad nostram maiestatem venire debeatis dictos tractatus et colloquia nobiscum inibi super hys sanius celebraturi” (ZsO II. 5036. sz. [1406. okt. 4.]).

²⁷ ZsO I. 5769. sz., II. 5036. sz., VI. 1543. sz., XIII. 1280. sz. és MNL OL DF 278001.

²⁸ ZsO II. 4256. sz.

A „korai rendiség” és a „rendi állam” között – országgyűlések 1301–1440 között.

szágygyűlések összegyűjtéséhez szükséges számos más forrás is. Az 1440 előtt tartott országgyűlések felismerése és azonosítása a források tengerében – kivéve, ha fennmaradtak a végzések is –, mivel nem használják következetesen a később általánossá váló *dieta*, *conventio* vagy *congregatio generalis* kifejezéseket, felettébb nehéz. Szisztematikusan végig kell néznünk az okleveleket és lehetőség szerint olyan kifejezéseket kell keresnünk bennük – például *prelati*, *barones et regni nobiles*, *prelati et barones* vagy *regnicole* –, amelyek utalhatnak arra, hogy az adott időpontban valamilyen tanácskozás, netán országgyűlés zajlott. Az oklevelekben szereplő „prelati et nobiles” (majd ez utóbbi helyett: *barones*) kifejezés alatt Gerics József kutatásai szerint a 13. századtól kezdve általában a királyi tanácsot értették,²⁹ a kifejezés „nobiles” és/vagy „proceres” taggal kibővült jelentése azonban már az országgyűlést jelenti.³⁰ Ugyanakkor Spekner Enikő adatokkal alátámasztott véleménye szerint a „prelati et barones” kifejezés az Anjou-kortól már önmagában is az országot reprezentálta.³¹ Minderre jó példa a nádor 1352. augusztus 24-i Székesfehérváron kelt oklevelének bevezetése, amelyet fontossága okán érdemes szó szerint – Gerics József fordításában³² – idéznünk: „az országnak [...] a néhai [...] András király úr [...] aranybullával [...] kiadott kiváltságlevelében megerősített szabadsága, amelyet utóbb urunk, Lajos [...] is hasonlóképpen királyi privilégiumának oltalmával megerősített, így kívánja, Szent Istvánnak, Magyarország első királyának ünnepén az országnak eme ünnepe körül tartandó gyűlésén nádori tisztségünk feladata szerint együtt voltunk [...] Miklós [...] esztergomi érsekkel, [...] János veszprémi és Miklós [...] zágrábi püspökkel [...], valamint [...] Tamás országbíróval [...] és Miklós erdélyi vajdával [...], akiket a királyi jószág azért rendelt társainkul, hogy minden panaszosnak megfelelő igazságot szolgáltassunk, valamint az ő és országa némely ügyét megújítsuk és kellő állapotába helyezzük, amikor Székesfehérváron voltak a többi egyház főpapjai, a bárók és az ország nemesei, akik a gyűlésre jöttek össze”.³³

²⁹ Gerics 1987: 267–269.

³⁰ Gerics 1987: 277. Vö. még Bónis 1976: 51.

³¹ Spekner 2015: 104., korábban már ugyanezt hangsúlyozta Holub 1944: 148–149.; vö. még Bertényi 1976: 41. A középkor- és újkori országgyűlésekre vonatkozó nézetek összefoglalását, illetve a „középkor” továbbélésére lásd Szijártó 2010: 31–43.

³² Gerics 1987: 277.

³³ „nobis in festo Beatissimi Stephani primi regis Hungarorum regni libertate a serenissimo principe domino Endre olym rege Hungarorum illustri vigore sui privilegii aurea bulla vallati data et concessa ac tandem tempore procedente per dominum nostrum, dominum Ludovicum eadem gratia ipsius regni Hungarici gubernaculo feliciter presidentem et corone similiter sui regalis privilegii munimine confirmata requirente in congregatione eiusdem regni sui circa ipsum festum fieri debenda, iuxta debitum officii nostri palatinatus unacum ... Nicolao ... ar-

Az 1352-ben tartott országgyűlés esetében „szerencsénk” volt, mivel maga a forrásunk árulta el nekünk azt, hogy a királyság főpapjai, bárói és nemesei azért gyűltek össze, mert országgyűlés zajlott. Fortunára várni azonban meglehetősen kockázatos dolog, ezért okleveleinket muszáj módszeres kutatással feltárni, hiszen csak ilyen módon gyűjthetők össze azok az adatok, amelyek segítségével eldönthető, hogy egy adott időpontban királyi nagyobb tanács ülés vagy éppen országgyűlés zajlott-e.

Találomra, illetve egészen pontosan az Anjou-kori oklevéltár megjelent köteteit is figyelembe véve az 1347-es évet választottam ki. Az oklevelek átnézése során feltűnő volt, hogy az év májusától június elejéig sok olyan nagybírói kiadványt találni, amelyekben nemcsak általánosságban (*unacum baronibus regnique nobilibus nobiscum in iudicio adherentibus*),³⁴ hanem név szerint is felsorolták a bírótársakat is. (Az egyszerűség és könnyebb átláthatóság kedvéért táblázatos formában közlöm ezeket; lásd az 1. táblázatot; az első oszlopban a méltóságviselők, a második és harmadik oszlopban két kitüntetett dátum – május 20.³⁵ és 24.³⁶ – szerepel, azok neve mellett, akik az e napi oklevelekben szerepelnek, + jel áll, a negyedik oszlopban azok az adatok állnak, amelyek nem e két naphoz kötődnek.)

méltóságviselő neve	V. 20.	V. 24.	egyéb adat
Telegdi Csanád esztergomi érsek	+	–	V. 12., VI. 4. (Anjou oklt. XXXI. 414., 581. sz.)
Kaproncai Gergely csanádi püspök	+	+	V. 12. (Anjou oklt. XXXI. 414. sz.)
Dörögdi Miklós egri püspök	+	+	–
Piacenzai Jakab zágrábi püspök	+	–	V. 12. (Anjou oklt. XXXI. 414. sz.)
Garai János veszprémi püspök, kancellár	–	+	–
Zsámboki Miklós nádor	–	+	–
Nagymartoni Pál országbíró	+	+	–

chiepiscopo Strigoniensi locique eiusdem comite perpetuo, Iohanne Wesprimiensis et Nicolao Zagrabiensis ecclesiarum ... episcopis necnon ... comite Thoma iudice curie regye ac Nicolao woyvoda Transilvano et comite de Zounuk per regiam benignitatem pro faciendo quibuslibet querulantibus recto iudicio necnon pro quibusdam suis et regni sui negotiis restaurandis et reformandis in socios nobis deputatis ceterisque ecclesiarum prelati et baronibus regnique nobilibus ad ipsam congregationem congregatis in Alba Regali existentibus” (MNL OL DL 4301., kiadása Kovachich 1798: 79–80.).

³⁴ Pl. MNL OL DF 200905. (Anjou-kori oklevéltár XXXI. 471. sz.)

³⁵ Anjou-kori oklevéltár XXXI. 448–449. sz.

³⁶ Anjou-kori oklevéltár XXXI. 461., 471., 480–481. sz.

A „korai rendiség” és a „rendi állam” között – országgyűlések 1301–1440 között.

Lackfi István erdélyi vajda	–	–	VI. 4. (Anjou oklt. XXXI. 581. sz.)
Szécsi Miklós szlavón-horvát bán	+	+	V. 12. (Anjou oklt. XXXI. 414. sz.)
Ostfi Domokos macsói bán	+	+	–
Paksi Olivér királyi tárnokmester	–	+	–
Szécsi Ivánka királyi asztalnokmester	–	–	V. 19. (Anjou oklt. XXXI. 439. sz.)
Becsei Töttös királyi ajtónállómester	–	–	V. 11., 21. (Anjou oklt. XXXI. 403., 450. sz.)
Garai Pál királynéi tárnokmester	+	+	–
Szécsényi Tamás krassói és kevei ispán	+	+	V. 12. (Anjou oklt. XXXI. 414. sz.)
Tót Lőrinc vasi, soproni és varasdi ispán	+	+	VI. 4. (Anjou oklt. XXXI. 581. sz.)
Treutel Miklós pozsonyi ispán	+	–	V. 12. (Anjou oklt. XXXI. 414. sz.)
Hahót nembeli Miklós volt szlavón bán	+	+	–
Zsámboki János turóci ispán	+	+	–
Cselenfi János gömöri ispán	+	+	–
Kükei Ajnárd	+	+	–
Őri Veres Tamás csejtei várnagy	–	+	–
Magyar Pál	–	+	–
Pomázi Cikó keresztszegi és tapolcsányi várnagy	+	–	–

1. táblázat. Az 1347. máj. 11–jún. 4. között Budán kimutatható személyek

Mindezt nyilván a véletlenek számlájára is írhatnánk, de helyett érdekesebb inkább az összefüggéseknek hinni: a fentebb felsorolt főpapokon, bárókon és előkelőkön túl ugyanis három város, Eperjes, Kisszeben és Sáros képviselői május 31-én szintén Budán tartózkodtak, hogy panaszaikat előadják. A városok képviselőinek jelenléte, főleg annak fényében, hogy 1324-ben éppen azt a szabadságot kapták a királytól, hogy nem kötelesek megjelenni az országgyűléseken,³⁷ meglepőnek tűnhet, ám ott létükből természetesen korántsem következik az, hogy tevékeny részesei lettek volna a tanácskozásoknak. Megjelenésük – összhangban azzal, hogy a középkori magyar országgyűléseken milyen témákban hoztak határozatokat – inkább jól felfogott érdekeikből következett: ekkor egy helyen megtalálhattak mindenkit.

³⁷ Anjou-kori oklevéltár VIII. 483. sz.

A szabad királyi városok ugyanis a király (vagy utóbb a korona) tulajdonát képezték és ennek következtében nem alkothattak külön rendet. Mindezt Mályusz Elemér már közel száz évvel ezelőtt, az 1405. évi városi gyűlés kapcsán megfogalmazta: „[a] király csak a saját városai és falvai követeit gyűjti össze, velük tárgyal meg bizonyos dolgokat, tehát úgy jár el, mint bármely földesúr, aki összehívja birtokairól jobbágyait vagy azok kiküldöttjeit, hogy új szerződést kössön velük”.³⁸ Majd leszögezte, „[a]zokat az adatokat, amelyek a XV. és XVI. század folyamán az egyes városok kiküldöttjeinek az országgyűléseken való megjelenéséről szólnak, nem annak igazolásául kell tekintenünk, – mint azt jogtörténetírásunk eddig tette –, hogy a városoknak joga volt a követküldésre és a tanácskozásokon való részvételre, hanem ellenkezőleg egy lassan érő, fokozatosan, kezdetlegesen haladó fejlődésnek a jeleiül. [...] a polgárság a középkorban korántsem tartotta oly fontosnak a követküldést, mint mi racionális felfogásunkkal gondoltuk s hogy a maga rendi életének különállását egészen másképp igyekezett biztosítani, mint az országgyűlésen való részvétellel.”³⁹ Másképpen fogalmazva, a városok, de nem csak a szabad királyi, hanem egyéb jogállású települések küldöttei/képviselői amellet, hogy intézik ügyes-bajos dolgaikat (közlik sérelmeiket, megújítatják kiváltság- és szabadságlevelüket), hiszen ekkor együtt van az „ország”, egyúttal „megfigyelőként”, információk „beszerzőként” is jelen vannak az országgyűléseken.⁴⁰ A fenti kitérő után ideje röviden válaszolnom arra a kérdésre, hogy miért voltak oly sokan Budán: az ekkor zajló tanácskozások legfőbb témája az év őszén indított nápolyi hadjárat lehetett.⁴¹

Az általam itt vizsgált időszakban eddig nagyjából ötven országgyűlésre találtam adatot, és egyáltalán nem lepődnék meg azon, ha egyszer kiderülne, hogy még ennél is gyakrabban hívták össze őket (lásd listájukat a Függelékben). Ez már átvezet minket egy másik fontos kérdéshez: milyen okból hívták össze az országgyűlést? Fontos hangsúlyozni ugyanis, hogy az országgyűlés nem „törvényalkotó-üzem”. Elsősorban nem azért gyűltek össze, hogy törvényeket alkossanak vagy határozatokat hozzanak, hanem hogy például jelen legyenek az új király koronázásán, nádort válasszanak, előadják panaszait, orvosoltassák sérelmeiket, ítékezzenek (azaz ülnökként részt vegyenek bírósági eljárásban), döntsenek, illetve tanácsot adjanak pénzügyi és hadügyi kérdésekben, különadók tárgyában, összefoglalóan az ország ügyeiről (*negotia*

³⁸ Vö. Mályusz 1927: 145. Ennek fényében a városok „országrendisége” ügyében Gerics József és Kubinyi András között folyt évtizedes vitára a jelen helyen nem térek ki.

³⁹ Uo. 146.

⁴⁰ Vö. Holub 1958. 99.; H. Németh 2013: 146., 149.

⁴¹ Engel 2001: 138.

A „korai rendiség” és a „rendi állam” között – országgyűlések 1301–1440 között.

regni),⁴² vagy a közügyekről (*commune negotium* vagy *utilitas regni*) tárgyaljanak és azokra megoldást találjanak.⁴³ Mindezekén túl, ahogyan azt az angol gyűlések kapcsán már megfogalmazták, az országgyűlés egyúttal közvetítő csatorna is volt az udvar és a vidék között,⁴⁴ azaz a jelenlévők nemcsak előadhatták az otthoniak kéréseit, panaszait, hanem hazatérve beszámolhattak a gyűlésen történt eseményekről, döntésekről. Minderre tökéletes példa I. Lajos király 1373. júliusi parancslevele, amelyben meghagyta Heves és Szabolcs megyék ispánjának, hogy hívjon össze közgyűlést a megyéiben és ott hirdesse ki a kilenced szedése ügyében a most hozott – valójában megújított – törvényt.⁴⁵

Az országgyűléseken „hivatalból” a főpapok, bárók, illetve az előkelők és/vagy nemesek vettek részt, a városok megbízottjai szintén megjelenhettek, de – amint arról már szó esett – nem a negyedik rend képviselőiként, hanem saját városuk ügyintézőiként. Végül fontos leszögezni: az uralkodó az országgyűlést vagy rendi gyűlést nem a másoktól való félelem miatt hívta össze, hanem mert szuverén királyként megtehetette, hogy korlátozza saját hatalmát és meghallgassa, illetve jelezze igényét alattvalói felé arra, hogy szüksége van a tanácsukra és segítségükre bizonyos kérdésekben. E cselekedetektől azonban a királyi hatalom erejére egyáltalán nem lehet következtetni.

Vázlatos áttekintésemben nem térhettem ki az országgyűlések, illetve rendi gyűlések könyvtárnyi irodalmára. Ugyanakkor csak ajánlani tudom mindenkinek Kubinyi András 2007-es szavait, aki immáron bő egy évtizede arra tett javaslatot, hogy ideje lenne az országgyűlések tipologizál(gat)ása helyett magával a jelenséggel, illetve történetükkel foglalkozni.⁴⁶ Ám addig is, amíg az aprólékos vizsgálatok megtörténnek, érdemes vezérfonalként szemünk előtt tartani Tringli Istvánnak szintén e témában tett megállapítását. „[A] rendiség tehát nem ellenzéki irányzat, amely az uralkodóval vagy udvarával szemben önálló hatalmi tényező kíván lenni – ilyen kormányzati formával sehol Európában nem találkozunk –, hanem közös kormányzat. A rendiség korántsem jelenti kizárólag a nemesség vagy a köznemesség részvételét a kormányzásban. A főpapok és a bárók rendszeres, a jog által szentesített kormányzati tevékenysége éppúgy a rendiség része, mint a városoké, melyek azonban Magyar-

⁴² Vagy ahogyan III. András király 1290/1291. évi törvényében mondják: „de statu regni” tanácskoztak (Gerics 1987: 277).

⁴³ Guenée 1985: 178–179. A Mátyás-korra nézve lásd Teke 1989: 43–44.; ugyanezt hangsúlyozza a kora-újkorai országgyűlésekkel kapcsolatban Szijártó M. István is (Szijártó 2010: 36.). A hagyományos nézetre lásd Rady 2012: xxxviii–xli.

⁴⁴ Reynolds 1997: 311.

⁴⁵ MNL OL DL 87481.

⁴⁶ Vö. Kubinyi 2007: 492.

országon jelentéktelen politikai szerepet játszottak az ország működtetésében. [...] A rendiség tehát azok közé a túlságosan elvonatkoztatott, szublimált fogalmak közé tartozik, amelyek inkább elfedik, semmint megmutatják egy történeti jelenség valódi működését. [...] Célszerűbb az egyes országgyűlések történetéről vagy akár magáról a parlamentarizmusról értekezni, mint a rendiségről általában.”⁴⁷

Függelék

Országgyűlések 1301–1440 között⁴⁸

1307. X. 10. Rákos⁴⁹ (királyválasztás)
1310. VIII. 20–28. Székesfehérvár⁵⁰ (koronázás)
*1312. II. 2. Székesfehérvár*⁵¹
1313. VII. 25.–VIII. 1. Buda⁵²
*1314.*⁵³
1315. VII. 1. Temesvár⁵⁴
1318. VII. 1. Rákos⁵⁵ (az ország ügyeinek rendezése)
1320. XI. 1–8. Székesfehérvár⁵⁶
1323. I. 6. Temesvár⁵⁷ (pénzügyek, decretum)
1324. VIII. 10. Szeben⁵⁸ (bírószéki eskü szabályozása)

⁴⁷ Tringli 2013: 27–28.

⁴⁸ A listában kurzívan szereplő országgyűlések megtartása bizonytalan. A gyűlés helyszínének neve után zárójelben, amennyiben a forrásokból kiderül, az országgyűlés „témája” szerepel.

⁴⁹ Anjou-kori oklevéltár II. 243. sz., vö. Spekner 2015: 140. 741. jegyzet.

⁵⁰ Vö. Anjou-kori oklevéltár II. 948–952., 962. sz., vö. Spekner 2015: 141. 760. jegyzet.

⁵¹ Anjou-kori oklevéltár III. 227. sz., Károly király keltezése, vö. Amadé nádor özvegyének és fiainak 1311. okt. 3-i kötelezvényével, amely szerint a kassai polgárok a túsokat a következő, 1312. máj. 14-ig megrendezendő országgyűlésig tartják vissza (Anjou-kori oklevéltár III. 150. sz.).

⁵² Anjou-kori oklevéltár III. 577. sz., vö. Zsoldos 2013: 216.; Spekner 2015: 143. 790. jegyzet.

⁵³ A zalavári konvent tanúbizonysága jelenlétében 1314. aug. 16-án a következő országgyűlésre idéztek (Anjou-kori oklevéltár III. 819. sz.). – Vö. Engel 2003: 335–337.

⁵⁴ Anjou-kori oklevéltár IV. 123. sz., vö. 143. sz., vö. Zsoldos 2013: 216., Spekner 2015: 144. 809. jegyzet.

⁵⁵ Anjou-kori oklevéltár V. 65., 67. sz., vö. 76. sz., Spekner 2015: 147. 841. jegyzet.

⁵⁶ Anjou-kori oklevéltár V. 924., 927. sz. (MNL OL DF 237747), vö. Spekner 2015: 149. 870. jegyzet.

⁵⁷ Bónis–Bácskai 1976: 77.

⁵⁸ Bónis–Bácskai 1976: Vö. Spekner 2015: 153.

A „korai rendiség” és a „rendi állam” között – országgyűlések 1301–1440 között.

1326. VIII. 20. Székesfehérvár⁵⁹
1330. V. 15. *Visegrád*⁶⁰ (Záh nembeli Felicián hűtlenségi pere)
1332. II. 2. Buda⁶¹
1336. VIII. 20–31. Székesfehérvár⁶²
1338. III. 29. Visegrád⁶³ (pénzügyi)
1341. VII. 12. [Visegrád]⁶⁴ (bírószági)
1342. VII. 21. Székesfehérvár⁶⁵ (koronázás)
1342. IX. 23–29. Visegrád⁶⁶ (nádorválasztás, méltóságviselő-cserék)
1347. V. 20–24. Buda⁶⁷ (nápolyi hadjárat előkészítése)
1351. XII. 11. [Buda]⁶⁸ (Aranybulla megerősítése, kilenced bevezetése, stb.)
1352. VIII. 20–25. Székesfehérvár⁶⁹ (ítélkezés)
1356. III. 22–31. Visegrád⁷⁰ (tizedfizetési probléma, nádorválasztás, méltóságviselő-cserék)
1365. IX. 20–22. *Székesfehérvár*⁷¹
1372. IX. vége, Pozsony⁷² (nádorválasztás, méltóságviselő-cserék)
1373. VII. 24. e. Visegrád⁷³ (decretum a kilenced fizetéséről)
1382. IX. 17. Székesfehérvár⁷⁴ (koronázás)
1384. VI. 22. [Buda]⁷⁵ (Aranybulla megerősítése)
1385. XI. 8–14. Buda⁷⁶ (Aranybulla megerősítése)

⁵⁹ Anjou-kori oklevéltár X. 346., 349. sz.

⁶⁰ Anjou-kori oklevéltár XIV. 288. sz., vö. Spekner 2015: 160. 981. jegyzet, az irodalom felsorolásával.

⁶¹ Anjoukori Okmánytár II. 577., vö. Spekner 2015: 163. 1000. jegyzet.

⁶² Anjou-kori oklevéltár XX. 337., 455. sz.

⁶³ Bónis–Bácskai 1976: 96–102. – 1337-ben egy pert erre az országgyűlésre tesznek át (Anjou-kori oklevéltár XXI. 447. sz.).

⁶⁴ Bónis–Bácskai 1976: 103–105.

⁶⁵ Kristó 2000: 11., Anjou-kori oklevéltár XXVII. 210. sz., Piti 2007: 130–131.

⁶⁶ C. Tóth 2012a: 439–450.

⁶⁷ Anjou-kori oklevéltár XXXI. 448–449., 461., 471., 480–481., 490., 492–493. sz.

⁶⁸ Bónis–Bácskai 1976: 124–140.

⁶⁹ Geric 1987: 277.

⁷⁰ Anjou-kori oklevéltár XL. 166. sz.; C. Tóth 2018: 32–35.

⁷¹ MNL DL 58564., DF 200973., 236357., 237238.

⁷² C. Tóth 2018: 37–43.

⁷³ MNL OL DL 87481.

⁷⁴ Galántai–Kristó 1985 (szerk.): 189.

⁷⁵ Bónis–Bácskai 1976: 142–145.

⁷⁶ Bónis–Bácskai 1976: 146–148., Süttő 2003: I. 104.

1385. XII. 30–31. Székesfehérvár⁷⁷ (koronázás)
1386. VIII. 27. Székesfehérvár⁷⁸ (királynő fogságban, kiegyezési kísérlet)
1386. X. vége, Székesfehérvár⁷⁹ (nádorválasztás)
1387. III. 31. Székesfehérvár⁸⁰ (koronázás)
1390. IV/V. Buda⁸¹ (méltóságviselő-cserék)
1392. XI. vége, Buda⁸² (nádorválasztás)
1397. IV/V. Buda⁸³ (nádorválasztás, hiteleshelyi határozat)
1397. IX–X. Temesvár⁸⁴ (decretum)
1402. IX. 13–21. Pozsony⁸⁵ (Albert osztrák herceg örökössé tétele, nádorválasztás)
1403. X. 8. Buda⁸⁶ (a lázadás „lezárása”)
1404. IV. 6. Pozsony⁸⁷ (*placetum regium* kiadása)
1405. IV. 24. [Buda]⁸⁸ (oklevelek megújítása)
1406. X. 12–19. Várad⁸⁹ (török elleni védelem, fegyveres országgyűlés)
1407. I. 20. Kassa⁹⁰ (jobbágyköltözés)
1409. VII. 26. Buda⁹¹ (jobbágyköltözés)
1410. VII. [Buda/Visegrád]⁹² (állatkiviteli tilalom)
1411. I. [Buda]⁹³ (kamarahaszna)
1417. VII. 15–24. Buda⁹⁴ (folyó ügyek, kancelláriai díjak)
1419. III. Székesfehérvár⁹⁵ (vízkeresztii nyolcad, tilos Rómában, a pápa előtt pereskedni)

⁷⁷ Galántai–Kristó 1985 (szerk.): 200., Süttő 2003: I. 108–109.

⁷⁸ Bónis–Bácskai 1976: 150–153., R. Kiss 1913: 725.; Mályusz 1984: 19.

⁷⁹ C. Tóth 2012b: 53–54.

⁸⁰ Galántai–Kristó 1985 (szerk.): 207.

⁸¹ C. Tóth 2012c: 138–141.

⁸² C. Tóth 2012b: 54–56.

⁸³ C. Tóth 2012b: 56–59.; C. Tóth 2009.

⁸⁴ Bónis–Bácskai 1976: 160–174., vö. ZsO II. 4373. sz.

⁸⁵ C. Tóth 2012b: 59–62.

⁸⁶ Bónis–Bácskai 1976: 175–179.

⁸⁷ Bónis–Bácskai 1976: 181–182., C. Tóth 2012d: 108. 173. jegyzet.

⁸⁸ Bónis–Bácskai 1976: 214–215.

⁸⁹ ZsO II. 5036. sz., vö. Engel–Tóth (szerk.) 2005: 86.

⁹⁰ Bónis–Bácskai 1976: 226–227.

⁹¹ Bónis–Bácskai 1976: 228–229.

⁹² Bónis–Bácskai 1976: 230–231., vö. Ljubić (szerk.) 1878: VI. 108., Óváry 1890: 71.

⁹³ Bónis–Bácskai 1976: 232–234., vö. Ljubić (szerk.) 1878: VI. 115., Mikó 2012.

⁹⁴ Bónis–Bácskai 1976: 235–237., vö. C. Tóth 2014: 296.

⁹⁵ Bónis–Bácskai 1976: 238–239.

A „korai rendiség” és a „rendi állam” között – országgyűlések 1301–1440 között.

1421. VII. 23. Pozsony⁹⁶ (bíróági ügyek)
1422. VI. 4–7. Várad⁹⁷ (török elleni védelem, fegyveres országgyűlés)
1426. I. 11. Trencsén⁹⁸ (jobbágyköltözés)
1427. III. 17. Brassó⁹⁹ (hadügyi, pénzverési dekrétum)
1429. (XII.) Pozsony¹⁰⁰ (pénzreform)
1432. I. 20. Buda¹⁰¹ (pénzügyek)
1435. III. 8. Pozsony¹⁰² (decretum, nádorválasztás)
1439. V. 29. Buda¹⁰³ (decretum)
1439. IX. 27. Tüdőrév¹⁰⁴ (fegyveres országgyűlés, rendkívüli adó)

⁹⁶ Bónis–Bácskai 1976: 1301–1457. 240–243., vö. ZsO XIII. 108. sz.

⁹⁷ ZsO IX. 586. sz., vö. Engel–Tóth (szerk.) 2005: 111.

⁹⁸ ZsO XIII. 31. sz.

⁹⁹ Bónis–Bácskai 1976: 244–250., Kovács 2006: 376. sz., MNL OL DL 74025.

¹⁰⁰ Bónis–Bácskai 1976: 251–252., 253–254., az időpontra vö. Weisz 2018: 16.

¹⁰¹ Bónis–Bácskai 1976: 256–257.

¹⁰² Bónis–Bácskai 1976: 260–276.; C. Tóth 2012b: 62–63.

¹⁰³ Bónis–Bácskai 1976: 286–300., vö. Mályusz 1994: 136–138.

¹⁰⁴ Bónis–Bácskai 1976: 305–307., Mályusz 1994: 140–141.